

BELGIE - BELGIQUE

P.B.

LEUVEN MASSPOST

2/878

WEDERKERIGHEID

DE HERONTDEKKING VAN
EEN EVIDENTIE

Driemaandelijks - oplage: 3300 exemplaren

42° jg. nr. 2, 2° trim 2013

P 602755

Afgifte Leuven MassPost

Verantwoordelijke uitgever:

Dirk Verdonck

Tiensevest 17

3010 Kessel-Lo

INHOUDSTAFEL

Voorwoord

Wederkerigheid als basisconcept in Zorg en Welzijn

De ontmoeting is de essentie

Middenveld

Samenwonen, samen leren van mekaar

De wereld van Guido Gevers

Laveren tussen contract en verbond

Oikonde Leuven v.z.w.

Tiensevest 17
3010 Kessel-Lo

Bereikbaar op:

Tel.: 016/22.96.13

Fax: 016/22.76.47

oikonde@oikondeleuven.be

oikondenieuws@oikondeleuven.be

Redactieraad Oikonde Nieuws:

Tim Dewit
Jan Raymaekers
Eddy Van Tilt (eindredactie)
Dirk Verdonck

Fotografie:

Marie Jeanne Smets

Rekeningnummer:

BE48 7775 9641 9027

VOORWOORD

Dit Oikonde Nieuws gaat over de smaakbare mens en de smaakbare samenleving. Of het gebrek eraan doordat we een cruciaal concept, dat de wereld altijd gestuurd heeft, danig zijn gaan bagatelliseren. Met verzuring en vervreemding tot gevolg.

Dit nummer en ook dat van december gaan over een waarde die we in onze beheersings- en individualiseringsdrift welhaast aan het vergeten waren: over de waarde en het belang van wederkerigheid voor de gezondheid van mensen en voor de gezondheid van een samenleving.

Eventjes in de mensengeschiedenis – pakweg tussen 1980 en de dag van vandaag - zijn we uit het oog verloren dat de mens in essentie een afhankelijk wezen is. Ik hoor het Gerard Bodifée nog zo zeggen: “We mogen nooit vergeten dat iedere mens horizontaal ter wereld komt en er horizontaal weer af gaat. In de tussenperiode staat hij eventjes recht, maar uiteindelijk is het altijd de zwaartekracht die het van ons wint”.

Deze boutade geeft te denken, maar is zeker geen ode aan de droefenis en het doemdenken. Want paradoxaal genoeg is het dus juist het toelaten van dit besef van kwetsbaarheid en afhankelijkheid dat cruciaal is voor ons welbevinden en ons mensengeluk. Een opgeklopte en illusoire zelfbeschikking bouwt muren om ons heen. Ze isoleert ons en is ons zuur aan het opbreken.

De tegenreactie komt gelukkig op gang. Hier en daar begint het te dagen dat de echte smaakmakers van het leven juist met onze menselijke kwetsbaarheid en met altijd nieuwe antwoorden van relationaliteit en wederkerigheid te maken hebben. Het besef groeit dat welzijn in

essentie een werkwoord, bovenal zelfs een *wederkerig* werkwoord is, en dat het hoog tijd wordt om die simpele evidentie te herontdekken. In de samenleving én in de zorgverlening.

Wederkerigheid is misschien wel het meest onderschatte woord dat in de van Dale staat. In *‘De utopie van de vrije markt’* alludeert Hans Achterhuis hierop. Het goede leven, waar het ons uiteindelijk om gaat, speelt zich volgens hem niet zozeer af binnen ‘de markt’- zoals ons *consumensen* wordt voorgehouden, maar bovenal “in wederkerigheidsrelaties, in de oikos met de mensen die ons het naaste staan, in de gemeenschappelijkheid met anderen om greep op ons leven te houden.”

Zo simpel en *low profile* kunnen welzijn en geluk zijn, dat we er welhaast overzien.

Eddy Van Tilt

Wederkerigheid als basisconcept in Zorg en Welzijn

Lilian Linders
Femmianne Bredewold

Zowel in het Nederlandse als het Vlaamse beleid is zorgen voor naasten met een hulpvraag een prominent beleidsonderwerp. In het Vlaamse regeerakkoord voor de periode 2009-2014 bepleit de regering een warme, solidaire samenleving, waarin zorgbehoevenden niet aan hun lot worden overgelaten. Pas als de zorg niet meer gedragen kan worden via de eigen omgeving of het eigen netwerk, komt professionele ondersteuning in beeld. In Nederland is er de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) die eveneens het primaat van zorg neerlegt bij informele zorg.

Er is een aantal urgente redenen om die informele zorg zo prominent naar voren te halen.

Zo zal de vergrijzing de komende jaren gestaag toenemen, wat gepaard gaat met een min of meer evenredige toename van het beroep op zorg. De kosten van de zorg stijgen al jaren gestaag, terwijl regeringen tegelijkertijd grote bezuinigingen moeten realiseren. Deze ontwikkelingen brengen met zich mee dat er steeds meer van informele zorg gevraagd zal worden. Ze betekenen ook dat professionals in zorg en welzijn op een andere manier moeten werken. In plaats van (enkel) zelf zorg of steun te verlenen dienen zij meer en meer familie of andere naasten te betrekken bij de hulp of zorg die ze geven. Uit onderzoek blijkt dat het stimuleren van wederkerigheid tussen mensen een manier kan zijn om informele zorg te versterken. Dit artikel wil nagaan hoe die wederkerigheid hieraan bij kan dragen.

Handelingsverlegenheid

Een groter volume aan informele zorg zal niet zo maar uit de lucht komen vallen. De samenleving is de afgelopen decennia aanzienlijk veranderd. Ze is – zeker in de grote steden – geïndividualiseerd. Vrouwen participeren meer dan ooit tevoren op de arbeidsmarkt, wonen en werk liggen vaak ver uit elkaar en familieleden wonen niet altijd bij elkaar in de buurt. Straatgenoten kennen elkaar vaak niet intiem, en mensen zijn gesteld op hun privacy. Deze veranderingen in de samenleving betekenen echter niet dat mensen niet bereid zijn tot het geven van zorg of hulp. Die is er wel degelijk, alleen zal men die niet gemakkelijk ongevraagd vragen of aanbieden. Er is een ongebruikt reservoir aan hulpbereidheid die niet zo maar verzilverd wordt vanwege de schroom om ongevraagd op iemand af te stappen en hulp te bieden. Deze handelingsverlegenheid is een belemmering voor het tot stand komen van informele zorg.

"Een groter volume aan informele zorg zal niet zo maar uit de lucht komen vallen.

De samenleving is de afgelopen decennia aanzienlijk veranderd."

Vraagverlegenheid

Als mensen nu maar om hulp zouden vragen dan zou die handelingsverlegenheid geen probleem zijn. Maar hier ligt een volgende opvallende belemmering: uit onze onderzoeken blijkt ook dat vragen om hulp een groot taboe is voor veel mensen. Dit noemen we vraagverlegenheid. Aankloppen bij eigen familieleden vinden mensen vaak al moeilijk, laat staan om een beroep te doen op burens. Er zijn verschillende redenen waarom mensen niet op anderen willen terugvallen.

Ten eerste hebben veel mensen een grote weerzin tegen het idee dat ze zich kwetsbaar zouden moeten opstellen. Men vindt het vervelend zich afhankelijk te voelen van een ander en geeft slechts met tegenzin de controle uit handen. Veel mensen zeggen dan ook dat ze liever geven dan ontvangen.

Een andere oorzaak van vraagverlegenheid is dat veel mensen een vrij negatief beeld hebben van de hulpbereidheid in de samenleving. Het idee leeft dat de samenleving steeds minder zorgzaam wordt en dat mensen vandaag de dag steeds minder voor elkaar klaarstaan. Dit strookt niet met de feiten: ondanks de toenemende individualisering van de samenleving is er zowel in Nederland als in België geen enkel bewijs dat de hulpbereidheid van mensen is afgenomen. Cijfers over informele zorg en mantelzorg laten al jaren zien dat deze niet dalen. Mensen blijken de hulpbereidheid van de medemens te laag in te schatten.

Ten slotte is er nog een andere belangrijke oorzaak van vraagverlegenheid en die is gelegen in het simpele feit dat veel mensen liever geholpen worden door professionals dan door buren, vrienden of familieleden. Zij voelen zich een stuk zelfredzamer als ze professionele steun ontvangen in plaats van informele zorg. Professionals worden namelijk betaald voor de gegeven hulp en zorg en hierdoor heeft men het gevoel dat men de ontvangen hulp niet hoeft te compenseren. De opgebouwde schuld wordt immers via betaling ingelost.

Wederkerigheid

Eigen onderzoeken naar informele aandacht, hulp en zorg tussen mensen in de samenleving laten zien dat de patstelling tussen vragen handelingsverlegenheid doorbroken kan worden, wanneer beide personen in dit contact zowel kunnen geven als ontvangen.

Al sinds de antropoloog Marcel Mauss in 1923 met 'The Gift' zijn theorie ontwikkelde over geschenkenuitwisseling wordt er geschreven over het belang van geven en ontvangen in contact. In verschillende disciplines is sindsdien aandacht voor uitwisseling tussen mensen en hoe dit in de praktijk tot uitdrukking komt. Het centrale inzicht in de

sociologie over het geven en ontvangen van hulp is dat dit proces zich afspeelt binnen relaties van wederkerigheid. Op de markt of tussen vreemden bestaat die wederkerigheid uit gelijk oversteken (jij het geld, ik de aardappelen; jij het geld, ik de verbouwde keuken). In relaties tussen bekenden (familieleden, vrienden, kennissen, burens) hoeft van gelijk oversteken geen sprake te zijn. Niettemin lijkt ook hier wederkerigheid de basis voor relaties. Het wederkerigheidsprincipe gaat ervan uit dat geven wordt opgeroepen door ontvangen en dat hiermee een keten op gang komt van geven – ontvangen – teruggeven. Dit zou ervoor zorgen dat er een cyclus van uitwisseling tot stand komt die mensen door een complex web van verplichtingen of dankbaarheid aan elkaar bindt. Dit zou de grondslag zijn voor sociale relaties.

Wanneer we op grond van literatuur de verschillende wederkerige relaties op een continuüm zouden plaatsen komen we tot de volgende figuur:

Continuüm van wederkerige relaties¹

Aan de uiterste linkerkant worden relaties weergegeven waar ‘het geven zonder dat de ontvanger een wederdienst verwacht’ centraal staat. In de zuiverste vorm van de gift staat het geven centraal en blijft het relationele aspect buiten spel. Daarom valt dit buiten het continuüm van ‘wederkerige relaties’. De gever verlangt niets terug voor hetgeen hij of zij geschonken heeft en van de ontvanger wordt ook niet verwacht dat hij iets zal teruggeven.

Altruïsme zit dicht tegen de gift aan, maar bevindt zich wel op het continuüm. Het betekent letterlijk onbaatzuchtigheid: je geeft iets aan een ander en cijfert jezelf weg. Bij altruïsme is wel sprake van een zekere mate van wederkerigheid – de gever haalt ook iets voor zichzelf uit het geven – maar een specifieke wederdienst wordt niet verwacht.

Uiterst rechts zien we de relaties waarbij er sprake is van ruil. Het gaat om de voor-wat-hoort-wat relaties die in de meest zuivere vorm zichtbaar worden in markrelaties. In dergelijke relaties draait het om de uitgewisselde dienst en is de relatie niet van belang. Daarom valt ook deze vorm buiten het continuüm.

¹ Dit continuüm van wederkerige relaties en bijbehorende concepten is ontwikkeld in samenwerking met Lilian Linders (associate lector Fontys Hogeschool, Eindhoven), Pascal van Wanrooij (oprichter TijdVoorElkaar, een methodiek die hulprelaties op buurtniveau probeert te bewerkstelligen op grond van het concept wederkerigheid) en Femmianne Bredewold (onderzoeker Centrum voor Samenlevingsvraagstukken, Zwolle).

In het middengebied worden relaties onderscheiden waar empathie een belangrijke rol speelt. Hier worden wederkerigheid en empathie aan elkaar verbonden. Onderling vertrouwen speelt in deze relaties een grote rol en op grond hiervan vindt uitwisseling plaats. Er wordt iets gegeven in het vertrouwen dat er te zijner tijd een wederdienst komt.

"Het wederkerigheidsprincipe gaat ervan uit dat geven wordt opgeroepen door ontvangen en dat hiermee een keten op gang komt van geven – ontvangen – teruggeven."

Het gaat hier bijvoorbeeld om de uitwisseling van hulp en zorg tussen burens, waarbij mensen elkaar aandacht geven door een praatje te maken op straat, elkaars planten water geven tijdens vakantie, de hond uitlaten of boodschappen voor elkaar doen. Maar ook gaat het om relaties tussen naasten zoals familieleden, waar mensen op grond van hun relatie hulp en zorg uitwisselen. De emotionele band tussen gever en ontvanger van hulp kan verschillen, maar in ieder geval is er sprake van een of andere vorm van een relatie. Vanuit die relatie willen mensen iets voor elkaar betekenen.

Wederkerigheid in de praktijk

Uit onze onderzoeken blijkt dat het hierboven beschreven concept wederkerigheid - waarbij beide personen geven en ontvangen in het contact - de patstelling van vraagverlegenheid en acceptatieschroom kan doorbreken. Wanneer beide partijen zowel gevraagd wordt om iets te geven als te ontvangen, kan het patroon van schroom bij hulp vragen en hulp ontvangen doorbroken worden. Mensen erkennen dan dat ze afhankelijk zijn van elkaar en dat ze allebei hulp vragen. Er is niet langer sprake van eenzijdige afhankelijkheid.

Anderzijds lijkt ook het beeld dat er ten aanzien van hulpbereidheid bestaat bijgesteld te kunnen worden. Wanneer mensen zich realiseren dat anderen wel degelijk bereid zijn aandacht, hulp en/of zorg aan hen te verlenen, wordt de stap om hulp te vragen aan deze of andere personen verkleind.

Daarnaast gaat er een empowerende werking uit van het wederkerigheidsconcept. Met name meer kwetsbare burgers die vaak vastzitten in afhankelijkheidsrelaties waarin zij vooral ontvangen in contact (dus linkerkant van het continuüm), worden door wederkerige contacten uitgedaagd om na te denken over wat zij te geven hebben in het contact. Er wordt een beroep gedaan op hun capaciteiten. Wanneer zij geven, nemen hun zelfvertrouwen en eigenwaarde toe. Anderen gaan hen hierdoor meer waarderen en de relaties die ze onderhouden worden gelijkwaardiger van karakter.

"Er gaat een empowerende werking uit van het wederkerigheidsconcept."

Als je een sociaal netwerk ziet als de optelsom van individuele wederkerige relaties en je het ontstaan van deze relaties bevordert, kan de professional een stapje terug doen. Dit is dus een noodzakelijke en prettige bijkomstigheid van het investeren hierin. Het bevorderen van wederkerige relaties past daarom goed in het huidige beleid, waar professionals gevraagd wordt zo min mogelijk zelf direct hulp te verlenen aan mensen, maar te zorgen dat er netwerken ontstaan waarin mensen over en weer hulp verlenen.

Inzetten op wederkerigheid heeft dus nog heel veel positieve opbrengsten naast het verkleinen van acceptatieschroom en vraagverlegenheid, en dit zou dan ook als basisconcept ingezet moeten worden door sociale professionals binnen zorg en welzijn. Daag burgers uit om na te denken wat ze te geven hebben en wat ze willen ontvangen!

Dit artikel is gebaseerd op praktijkgericht onderzoek van beide auteurs: voor publicaties van Lilian Linders zie www.fontys.nl en van Femmianne Bredewold zie www.samenlevingsvraagstukken.nl

Lilian Linders is associate lector bij Fontys Hogeschool Sociale Studies in Eindhoven. Femmianne Bredewold is onderzoeker bij het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken in Zwolle en is als buitenpromovenda verbonden aan de Universiteit van Amsterdam.

De ontmoeting is de essentie

Herman Wouters

Orthopedagoog Stichting M.M. Delacroix Tienen

De autonomiegedachte is al enkele decennia erg in trek in de gehandicaptenzorg. Vandaag nog kreeg ik een tekst “Departementale visie op de orthopedagogie” van de Limburgse Hogeschool in mijn computer, waar “de hulpverlener een ondersteuner wordt in een proces dat de hulpvrager zoveel mogelijk zelf stuurt”. Dit wordt gemotiveerd vanuit het empowermentparadigma. Voor mij zijn dat uitingen van het individualisme dat in onze westerse wereld nog steeds hoogtij viert. Het westerse ideaal is dat een mens onafhankelijk volledig voor zichzelf kan zorgen. Ook op de papieren visietekst van de voorziening waar ik als orthopedagoog werk, staat de zelfontplooiing nog als hoogste doelstelling. Ik ben uitermate blij wanneer dit adagium afbrokkelt. Een mens is immers niet gemaakt om “zo zelfstandig mogelijk” te zijn. We zijn fundamenteel sociale wezens en van elkaar afhankelijk. Het echte geluk en de echte zelfontplooiing liggen in het zorgen voor mekaar en in de wederzijdse afhankelijkheid.

Bij de personen met een diep of ernstig verstandelijke handicap, waar ik mee werk, is de zorg voor de ander erg nadrukkelijk aanwezig. Ze zijn immers in bijna alles afhankelijk van hun begeleiders. Dit ‘zorgen voor’ geeft fundamenteel zin aan alles wat we doen. Dat het daarbij nog gaat om de zwaksten onder de mensen geeft aan onze acties een extra dimensie.

*"Het echte geluk en de echte zelfontplooiing
liggen in het zorgen voor mekaar en in de
wederzijdse afhankelijkheid."*

Fundamenteel vervullend wordt het wanneer 'het zorgen voor' geen éénrichtingsverkeer blijft maar wanneer er sprake is van één of andere vorm van wederkerigheid. Dit kan op verschillende manieren: een appreciatie, een deugddoende reactie, een samen-gevoel... Daarbij reageren verstandelijk gehandicapte personen beter op contacten dan gewone mensen. Ze genieten van het samenzijn en van dingen samen doen, en ze zijn daarin echt, totaal zichzelf. Met de meest eenvoudige dingen kan er een wederkerige band ontstaan. Zo herinner ik me een collega die tijdens een vakantie aan zee met Nancy samen een zandkasteel maakte. Sedertdien werd zij voor Nancy een vriendin voor het leven. Wanneer verstandelijk gehandicapte mensen iemand graag hebben, hebben ze die persoon echt graag, zonder enige verborgen agenda. Ze trekken zich ook niets aan van wat anderen daarvan denken. Daarnaast leven ze - van nature - in het hier en nu. Het verleden is ver weg en de toekomst al even ver. Hun focus ligt op het nu-moment. Wij daarentegen hebben lange trainingen van Mindfulness nodig om opnieuw onze aandacht op het hier en nu te leren zetten.

Met de diep, ernstig en matig verstandelijk gehandicapte kinderen en volwassenen waarmee ik de voorbije jaren als orthopedagoog samenleefde, beleef ik dus heel veel kostbare momenten van ontmoeting, verwondering en verrassing waarbij ik meer dan eens geraakt word in mijn diepste wezenskern. Op dergelijke ogenblikken heb ik het gevoel dat de tijd even stilstaat en er een sfeer groeit waarin de wederzijdsheid voelbaar wordt. Dit zijn ontmoetingen die wezenlijk zo deugd doen, dat ik denk dat we psychologisch voor dit soort intermenselijke ervaringen gemaakt zijn. De kern van dit gebeuren is dat je als mens ten diepste gelukkig wordt op een moment dat je de ander met een liefdevolle blik benadert en wanneer die ander daar dan op

eenzelfde manier op ingaat. Dit lijkt een wet van de menselijke natuur. Hoewel deze regel ook geldt voor mijn ontmoetingen met gewone mensen, gaat het met de verstandelijk gehandicapte bewoners vlotter.

Julie

In dit verband wil ik jullie over Julie vertellen. Julie is een diep verstandelijk gehandicapte vrouw van 40 jaar. Ze is wat men noemt 'een zwak mongooltje'. De meeste mensen met het syndroom van Down zijn matig verstandelijk gehandicapt, maar zij is dus zwaarder gehandicapt. Ze kan niet praten, alleen maar klanken uiten. Ze heeft een verstandelijk niveau van een kind van 15 maanden. Dit betekent dat ze toch over een zekere zelfredzaamheid beschikt: ze kan zelfstandig eten en drinken, ze is zindelijk en kan zichzelf aan- en uitkleden mits haar begeleidster de sluitingen open en dicht doet. Er zijn enkele momenten met haar die me diep geraakt hebben en die sindsdien in mijn ziel geborgen zitten.

Perensiroop

Het is maandagmorgen en terwijl ik thuis aan het eten ben, smeer ik ook mijn boterhammen voor 's middags. Zo win ik enkele minuten en 's morgens telt elke seconde. Doorgaans ontbijt ik alleen. Mijn vrouw en mijn kinderen slapen meestal nog. De radio houdt me gezelschap met de reclame en het nieuws van zeven uur. Ik hoor gestommel boven. De eerste tekenen van leven. Mijn zoon komt naar beneden om zijn lessen voor die dag nog eens door te nemen. Alles verloopt zoals steeds. Het mechanisch ritueel van elke dag en op maandag ook altijd iets minder vlot.

*"Ik proef de perensiroop.
Julie schatert, en ik met haar.
Onze dag kan niet meer stuk."*

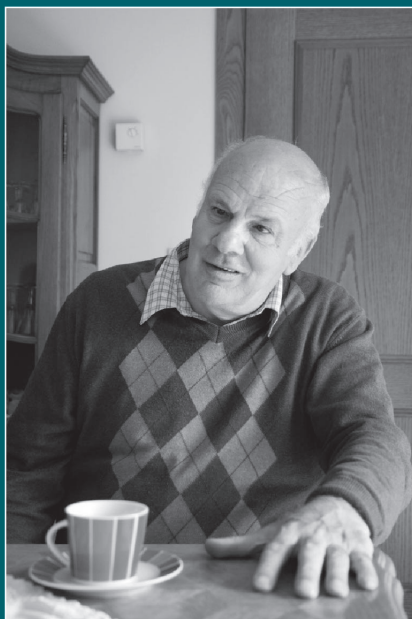
De dienstingang van de instelling bevindt zich op de kelderverdieping. De gang is er laag en terwijl je naar de prikklok stapt, is het alsof de zwaarte van het gebouw op je valt. Het licht is er kelderachtig. In de gang staan waskarren, eetkarren en rommel. De motor van de nieuwe frisdrankenautomaat ronkt erg luid. Her en der wordt er goedemorgen gewenst. Soms kan er een grapje af. Elke dag opnieuw ga ik via die keldergang naar de lift, die me naar de tweede verdieping brengt. Ik zoek de juiste sleutel, draai die in het slot en ga mijn kantoor binnen. Soms liggen er berichtjes onder de deur. Na een blik op mijn agenda en het programma van de dag ga ik mijn acht leefgroepen één voor één begroeten.

I't Middenveld

“Het helpt dat hij veel vertrouwen in mij toont en dat ik zo ook vertrouwen in mezelf mag ontwikkelen.”

“Als wij vroeger een chocoladereep hadden met zes stukjes, wel, dan was het zesde voor Guido.”

Samenwonen, samen leren van mekaar

Bert is een jongeman die houdt van koken, tekenen en alles wat met Japan te maken heeft. Hij is bezig met een opleiding als gezondheidstherapeut in de natuurgeneeskunde. Hij heeft het syndroom van Usher. Hij hoort nauwelijks en ook zijn zicht wordt minder. Job is net iets ouder dan Bert en houdt van lezen, films en muziek. Hij werkt in een lerarenopleiding. Meer dan twee jaar geleden beslisten ze om samen een appartement in Leuven te delen.

Bert: Omdat ik ooit had beseft dat ik nooit alleen zou kunnen wonen, leek het me logisch dat ik ervoor koos om een appartement te delen met Job. De twee belangrijkste redenen zijn dat ik me anders eenzaam en onveilig zou voelen. Als er bijvoorbeeld een brand is, dan hoor ik niets van wat er gebeurt en dat is nogal gevaarlijk.

Job: Ik stond zelf op het punt om alleen te gaan wonen, maar dat heb ik uiteindelijk niet gedaan. Ten eerste is Leuven een erg dure stad en ik werk maar halftijds - ik studeer daarnaast nog theologie. Ten tweede en het belangrijkste was ik bang dat als ik alleen zou wonen, ik teveel een persoonlijk wereldje zou creëren waar andere mensen niet gemakkelijk in terecht konden. Ik zou misschien teveel op mezelf gaan zijn. Gezond vind ik dat niet. Als mens vind ik het belangrijk om je leven – alleszins tot op zekere hoogte – met anderen te delen. Ik zocht naar een huisgenoot en kwam zo bij Oikonde terecht.

Bert: Hét grote voordeel is dat er meestal iemand in huis is. Dat helpt me om op sociaal vlak te groeien, maar het is ook gewoon leuk om af en toe samen te eten en te praten, of dat nu lang of kort is. De sfeer zit er dikwijls goed in en dat geeft een prettig gevoel.

Job: Het geeft inderdaad een gevoel van thuiskomen als je ergens komt waar mensen zijn die je kent. En het is natuurlijk veel leuker om te koken voor twee dan voor één.

Bert: Het is ook een erg mooie vorm om mijn zelfstandigheid uit te breiden. In het begin was ik bijvoorbeeld erg bang om de vuilniszak naar de kelder van het appartementsblok te brengen. Wat als ik mijn weg niet meer terug zou vinden? Job is er echter niet altijd en toen hij eens een weekje weg was, dacht ik: nu moet ik het zelf maar eens doen. Toen heb ik een oplossing bedacht: met een koplamp en mijn witte stok bracht ik de vuilniszak naar de kelder.

Job: Ik moet zeggen dat ik dit in het begin erg lastig vond. Bert heeft een visuele en auditieve beperking en mijn natuurlijke reactie was om zoveel mogelijk te helpen, maar dat helpt hem natuurlijk alleen maar op korte termijn verder. Echte hulp is hulp op lange termijn en dat betekent volgens mij dat hij zelfstandiger moet worden.

Bert: Ik ben veel zelfstandiger geworden.

"Het is natuurlijk veel leuker om te koken voor twee dan voor één."

Job: Ja, het is een groot verschil met toen we pas samen woonden. Ik heb er ook veel minder moeite mee om Bert zelfstandig dingen te laten doen. Toen hij de eerste keer kookte, kwam ik om de vijf minuten over zijn schouder meekijken of alles wel lukte. Dat doe ik nu nooit meer. Ik ga hem nu ook veel gemakkelijker vragen om zelf iets mee te brengen van de winkel. In het begin was hij daar zelf niet zo enthousiast over, maar nu is het duidelijk dat hij dat zonder probleem kan. Erg leuk is dat om te zien.

Bert: Ik vind dat er eigenlijk weinig nadelen zijn aan deze samenlevingsvorm. Of ik moet ze nog ontdekken.

Job: Ik volg Bert daarin. Er zijn natuurlijk altijd wel eens spanningen – we hebben nu eenmaal erg verschillende karakters – maar ik denk dat ik ook vooral dingen bijgeleerd heb. Het was voor mij goed om - na zeven jaar op kot te zitten en weinig rekening te moeten houden met andere mensen - samen te wonen met iemand. Bert kan soms wel kritisch zijn tegenover wat ik doe of hoe ik iets doe, maar daar kunnen we altijd goed over spreken. Ik heb vooral veel leerervaringen gehad door na te denken over hoe je kunt praten met iemand die uiteindelijk een andere taal spreekt. Zeggen wat je voelt of denkt, is al niet gemakkelijk in het Nederlands, maar gebarentaal maakt het nog een stuk moeilijker. Toch ben ik blij dat we van in het begin besloten hebben dat we niet zouden schrijven of veel via mails werken. En dat lukt ons aardig.

Bert: Ik vond het vooral fijn dat Job me veel vrijheid gaf. Ik ben nog nooit zo zelfstandig geweest in mijn leven. Het helpt dat hij veel vertrouwen in mij toont en dat ik zo ook vertrouwen in mezelf mag ontwikkelen. Dat houdt ook in dat hij opmerkingen durft maken over wat ik doe. In het begin vond ik het niet altijd gemakkelijk om rekening te houden met Job, maar hij gaf ook telkens wel aan als ik dat onvoldoende deed. Daardoor heb ik veel bijgeleerd. Ik besef ook dat het niet vanzelfsprekend is wat Job nu doet. Het is een voorbeeld voor anderen dat wij hier samen wonen terwijl ik een beperking heb.

Job: Het is hier vaak ook erg leuk. We lachen veel met elkaar.

Bert: Ik vind het zelf ook altijd leuk als we bijvoorbeeld frieten gaan eten of samen een rondje wandelen. Dat doen we niet vaak, maar als we het doen, vind ik het wel leuk.

Job: Ik heb sinds kort een vriendin en ook dat is een beetje zoeken hoe we dat nu aanpakken, maar het is erg leuk dat Bert heel verwelkomend naar haar toe is.

Bert: En ik kan mijn Engels zo oefenen (Jobs vriendin is een Engelstalige Zuid-Afrikaanse). Job is een strenge leerkracht, maar hij helpt me ook met de juiste uitspraak en zo, wat niet gemakkelijk is voor iemand die doof is.

Job: Ik denk dat we het erover eens zijn dat dit echt een leuke manier is om samen te wonen. Het is niet altijd even gemakkelijk, maar we leren allebei erg veel bij.

De wereld van Guido Gevers

Bekkevoort is een kleine gemeente in Vlaams-Brabant. Een rustige, landelijke omgeving met nog veel open ruimte, akkers en weilanden. We gaan er op bezoek bij Guido, die in juni 65 is geworden. Hij heeft een licht verstandelijke handicap en is slechtziend, maar mee dankzij de steun van zijn familie en hulp vanuit het OCMW kan hij zo goed als zelfstandig wonen. Meer nog, hij onderhoudt op z'n eentje een grote moestuin waarvan hij de opbrengst met plezier wegschenkt.

Net op het moment dat fotografe Marie Jeanne en ik aanbellen bij Guido komt zijn zus Maria aangereden op de fiets. Glimlachend vraagt ze ons of we al lang staan te wachten, loopt naar de achterdeur en laat ons binnen. Guido, die de bel niet gehoord had, komt de keuken uit en schudt ons warm de hand. Hij heeft koffie gezet en al snel komen er lekkere wafeltjes op tafel. Wanneer ook Nadine en Carine, twee dochters van Maria, mee aanschuiven krijgen we een bijzondere familie te zien.

Ik stel enkele verkennende vragen over hoe het dagelijkse leven er hier aan toe gaat. In de loop van het gesprek merk ik hoe bepaalde zaken voor Guido en zijn familie zo evident zijn dat ze er niet meer bij stilstaan. Kleine dingetjes rond zijn dagelijks leven bijvoorbeeld – een betaling helpen regelen, een speciale afspraak bij de dokter, wat hand- en spandiensten bij kleine praktische zaken, alles wat mee in 't oog houden – maar die zijn zelfstandig wonen juist mogelijk maken. Eén van de reacties die ik het vaakst zal horen tijdens mijn bezoek is: “Goh, we zijn niet anders gewend. We hebben nooit iets anders gekend. Voor ons is dat normaal”. Toch is hun situatie allesbehalve doordeweeks.

Zes stukjes

Guido woont al vijf jaar alleen, in een huis dat al meer dan twintig jaar in de familie is. Niet alleen zijn zus Maria woont vlakbij, maar ook de gezinnen van Maria's kinderen. Ze heeft er vijf – vier dochters en een zoon – en net als hun moeder hebben ze 'zorgen voor' in het bloed. Twee van Maria's dochters werken in een rusthuis, een derde pendelt elke dag naar Gasthuisberg, de grote kliniek in Leuven. Guido is voor hen allemaal meer dan een nonkel. Carine herinnert zich: "Als wij vroeger een chocoladereep hadden met zes stukjes, wel, dan was het zesde voor Guido." Ook hun kinderen, tieners intussen, zijn opgegroeid met dezelfde waarden.

Toch wordt er al snel een belangrijke nuance op tafel gelegd: "Het is niet omdat iedereen op wandelafstand van elkaar woont dat we elkaars deur platlopen. We zijn allemaal ook graag 'op ons eigen'. Komt daarbij dat iedereen zijn bezigheden heeft, zijn huishouden, zijn werk...". Nadine lacht: "Ik zou niet willen dat het bij mij de zoete inval wordt! We hoeven elkaar niet om de haverklap te zien. Maar als er iets is, dan weten we dat er altijd iemand in de buurt is".

Contact

Het ijs is gebroken en er worden steeds meer grapjes gemaakt rond de tafel. Zijn nichtjes plagen Guido met zijn voorliefde voor zoetheid, taartjes en koekjes, en voor frietjes van de lokale frituur. Zijn zus grinnikt dat hij zich af en toe buitensluit wanneer hij de sleutel op de binnenkant van de voordeur laat zitten. Mijn onschuldige vraag naar de gsm van Guido wekt algemene hilariteit op. Guido beweert dat hij er geen heeft, wat de drie vrouwen in koor en luidkeels ontkennen. "Jawel! Hij heeft er vorig jaar één gekregen, hij doet er alleen niets mee."

Ook hier wordt duidelijk dat Guido volop zijn eigen leven kan leven, zonder betutteling. Tja, beamen de dames berustend, het zou inderdaad beter zijn en veiliger moest Guido zijn gsm wél consequent gebruiken. Zeker omdat hij er regelmatig alleen op uittrekt, met de fiets, de bus of zijn eigen auto. Op een jaar tijd legt hij toch zo'n 5000 à 6000 kilometer af met de wagen, waar hij onder meer mee naar de winkel rijdt of naar één van zijn kaartclubs. Guido vertelt dat hij onlangs nog de bus naar Kalmthout nam, een rit van verschillende uren. Daar valt het hem op dat veel mensen zich afsluiten van sociaal contact. Ze hebben een koptelefoon op, ze worden opgeslorpt door hun gsm of tablet, zodat ze amper merken dat er ook andere mensen op de bus zitten. Of Guido dat jammer vindt? En hen liever zou aanspreken? Nee, dat nu ook weer niet. En weer wordt er volop gegiecheld rond de eettafel.

Groeien in het groen

Het grote raam van de woonkamer geeft uit op de moestuin van Guido, zijn grote trots. Hij verbouwt er onder andere aardbeien, rabarber, kool, asperges, erwten en prei. Onkruid wieden is vaste prik. De verschillende gewassen krijgen af en toe een nieuwe plaats, om de bodem niet uit te putten. En Afrikaanse viooltjes – of stinkerds – moeten schadelijke insecten op afstand houden. Guido's tuin levert meer dan genoeg lekkers op, dat hij met plezier uitdeelt aan familie en vrienden.

*“Lichamelijke kwaaltjes op zijn leeftijd zijn niet
ongewoon, maar toch had Guido het moeilijk om
hulp te vragen.”*

Guido heeft altijd graag in de tuin gewerkt. Van zijn twaalfde tot zijn negentiende ging hij naar de tuinbouwschool bij de Broeders van Liefde in Sint-Job-in-'t-Goor. Hij herinnert zich dat het een grote school was, met zo'n 370 leerlingen, en dat de leraars er streng waren. Bovendien mocht hij slechts één weekend per maand naar huis, soms duurde het zelfs nog langer. De schoolweek liep toen nog tot zaterdagmiddag, wat betekende dat hij pas zaterdagavond thuis toekwam, maar één nacht bleef slapen en zondagmiddag alweer vertrok. Maria geeft toe dat het voor haar ouders ook geen gemakkelijke keuze was: “Op zo'n moment moet je van je hart een steen maken. Maar Guido heeft er geleerd goed zijn plan te trekken”. Zijn steun en toeverlaat bij de broeders was schoolvriend Louis, die één jaar ouder was. Louis is in 2009 overleden, maar de twee mannen waren tot dan altijd vrienden gebleven.

Dit jaar heeft Guido voor de eerste keer hulp moeten vragen bij het onderhoud van zijn tuin. Een gescheurde meniscus en de kijkoperatie die daarbij kwam kijken verhinderen hem om zonder pijn te frezen. Lichamelijke kwaaltjes op zijn leeftijd zijn niet ongevoel, maar toch had Guido het moeilijk om hulp te vragen. Dat er twee halve dagen

per week dames van het OCMW langskomen om te helpen poetsen, wassen en strijken is iets anders. Zijn tuin is zijn uitzicht, zijn dagelijkse bezigheid, zijn biotoop. Guido geniet ervan actief bezig te zijn in de buitenlucht. Zijn toewijding resulteert elk jaar opnieuw in een mooie oogst. Het fruit en de groenten worden door iedereen dankbaar in ontvangst genomen: verser en ecologischer geteeld kan je ze moeilijk krijgen. Dat ze met liefde zijn geplant en gekoesterd doet ze nog beter smaken.

Voets

Vandaag de dag kan Guido zich rustig bezighouden met zijn kaartclubs, zijn tuin en zijn dagelijkse routine. Hij is een trouwe Thuis-kijker, leest het Nieuwsblad en volgt wielrennen en andere sporten. Hij heeft het ooit drukker gehad, vertrouwt Maria ons toe. De ouders van Maria en Guido zijn al enkele jaren overleden, maar Guido heeft hen jarenlang bijgestaan. Hij kookte voor hen en hielp hen met allerlei praktische zaken. Je kan je inderdaad goed voorstellen dat een man met Guido's gestalte een grote hulp kan zijn voor mensen die zelf niet meer goed te been zijn.

Ons boeiend gesprek loopt op z'n einde. We hebben een fiere man leren kennen die zijn groene vingers met plezier laat werken voor anderen. Een man die thuishulp krijgt en goed ondersteund wordt door zijn liefhebbende familieleden. Een man die op zijn beurt zijn ouders verzorgd heeft, mensen die op hun beurt hun kinderen op het hart gedrukt hebben altijd voor elkaar uit te kijken. Maria heeft dat verzoek altijd ter harte genomen. De gedachte alleen al om één van haar familieleden volop te verwijzen naar externe hulp doet haar ogen tranen. Zo lang het kan zullen deze mensen voor elkaar in de bres springen: discreet, spontaan en zonder er zich vragen bij te stellen. Geen mooiere illustratie dan de conclusie van Maria: "Het is goed zo. De dagelijkse dingen gaan gewoon voets".

Sofie Rycken

Vandaag zitten de bewoners van Woning 2 al aan tafel voor het ontbijt, fris gewassen en netjes aangekleed door de opvoedsters. Na een langdurige training hebben ze geleerd om zelfstandig hun boterhammen op te eten. Sommigen kunnen happen bijten uit normale boterhammen, bij anderen is het brood in blokjes of in repen gesneden. Op een aantal bewoners wordt extra gelet, omdat ze gulzig eten en zich kunnen verslikken. Julie zit rustig te eten. Ik ga naast haar staan en buig door de knieën, zodat onze hoofden op gelijke hoogte komen. Ik vraag haar vriendelijk of het lekker is. Ik denk niet dat ze begrijpt wat ik bedoel. Vermoedelijk interpreteert ze mijn toenadering als een vraag om contact. Ze heeft nog enkele vierkante blokjes brood voor zich op haar plastic bord. Plots pakt ze een brokje en brengt het naar mijn mond. Ik herinner me dat ik eens gezien heb hoe ze haar eten met een lepel aan haar pop gaf. Ze houdt van dit soort imitatiegedrag. Ik aarzel: dit overvalt me, kan ik dat wel doen, is het hygiënisch, wat zullen de begeleidsters denken? Dan doe ik toch mijn mond open en ik bijt een stukje van haar boterham af. Julie begint te glimlachen. Als ik mijn mond weer opendoe, reikt ze me opnieuw een stukje aan. Ik neem nog een hap. Haar ogen beginnen te glanzen. Dan doe ik mijn mond wagenwijd open en ze stopt het restantje erin. Ik proef de perensiroop. Julie schatert, en ik met haar. Onze dag kan niet meer stuk.

Houten schommelbak

Een tijd geleden liep ik over de betonnen speelplaats waar de leefgroep van Woning 2 op uitgaat. Er staat daar een houten schommelbak met een paardenkop en gebogen zijplanken. Julie zit erin op en neer te wiegen. Ik houd halt en vraag haar of ik bij haar in de bak mag komen zitten. Ze frons haar voorhoofd alsof ze nadenkt. Ik wacht een tijdje gehurkt naast het schommelpaard. Dan vraag ik het opnieuw. Opnieuw vermoed ik dat ze alleen maar vriendelijke klanken hoort en niet echt begrijpt wat ik zeg. Dan ga ik naast haar zitten. We beginnen samen te schommelen: een normaal begaafde man van 50 jaar en een vrouw met de ontwikkelingsleeftijd van een kind van 15 maanden. Ik

beleef aan het schommelen al evenveel plezier als zij. Alleen moet ik - als 'normale' volwassene - wel mijn schaamte overwinnen tegenover de mogelijke toeschouwers achter de ramen. Zodra ik meewieg stopt Julie met schommelen. Ze kijkt me verbaasd aan. 'Wat krijgen we nu. Ben je gek geworden?', lees ik in haar ogen. Dan schatert ze het uit. Ze verstopt even haar gezicht in haar handen en wiebelt daarna tevreden verder. Ik voel het contact. We begrijpen elkaar en genieten samen van de beweging. Na vijf minuten duwt ze me weg. 'Zo is het wel genoeg geweest', denkt ze wellicht.

De volgende dag kom ik opnieuw in haar leefgroep en ga ik even aan tafel zitten om met Astrid, een opvoedster, te praten. Julie zit helemaal aan de andere kant van de woonkamer. Zodra ze me opmerkt, komt ze uit haar zetel, waar ze anders alleen met veel moeite uitkomt. Ze stapt naar me toe en geeft me een heel stevige knuffel. Blijkbaar is ze de vijf minuten van de vorige dag nog niet vergeten.

Henri Nouwen

Ook anderen hebben eenzelfde ervaring. Henri Nouwen, een befaamd hoogleraar spiritualiteit aan de universiteit van Harvard in de VS, besloot om op vijfenvijftigjarige leeftijd zijn professoraat op te geven en bij verstandelijk en lichamelijk gehandicapten te gaan wonen en werken. Hij startte als gewone begeleider in een Arkgemeenschap gesticht door Jean Vanier. Zijn werk bestond uit het wassen en verzorgen van bewoners. Toen een bevriende professor hem kwam bezoeken om te kijken waar hij zich mee bezighield, was deze zeer verbaasd en zelfs verontwaardigd: "Henri, besteed jij daar je tijd aan? Ben je daarvoor weggegaan van de universiteit, waar je zoveel mensen inspireerde, om je tijd en energie aan deze verstandelijk gehandicapten te geven?" Nouwen dacht na over dit voorval en vooral over het feit dat hij zelf zijn nieuwe weg wel als buitengewoon zinvol aanvoelde. Hij kwam tot het besluit dat hij in zijn dagelijkse ontmoetingen met deze verstandelijk gehandicapten dikwijls de ervaring had dat "het heilige aanwezig kwam tussen mensen". En dat hij als mens vooral daarnaar hunkerde.

*"Een deugddoend contact neem je mee en kleurt
het vervolg van je levensloop.
Een ervaring van wederzijdsheid blijft nagloeien."*

Ik begrijp Nouwen, want ik merk dat ik daar zelf ook naar verlang. Elke ontmoeting geeft daartoe de mogelijkheid. Een deugddoend contact neem je mee en kleurt het vervolg van je levensloop. Een ervaring van wederzijdsheid blijft nagloeien. In de contacten met gewone mensen gaat het dan om affectieve gesprekken, attenties, aanwezigheid in moeilijke momenten, het gevoel van echt aanvaard te worden, ... In zo'n ogenblikken is de complexiteit van het leven even weg. De drukte, de vele dingen nog te doen, de vele rollen die een mens op moet nemen,... zijn er niet meer. Plots is de wereld eenvoudig. Er is warmte en er verschijnt de vrede en de genade van de samenhang. En je vraagt je af of dit niet de essentie is van ons bestaan. Een essentie die mensen met een verstandelijke handicap blijkbaar beter beheersen dan wij.

Bronnen

Nouwen, H. (2001). Adam. Een vriendschap. Tielt, Lannoo, 126 p.
Wouters, H. (2003). Verder zien. Spiritualiteit van de kleine dingen. Tielt, Lannoo, 136 p.

Laveren tussen contract en verbond

Twijfels en gedachten over wederkerigheid in Dagcentrum De Wroeter

Jan Raymaekers

Coördinator van Dagcentrum De Wroeter v.z.w.

Terwijl ik dit schrijf, bedenk ik dat het overmorgen 'groepsvergadering' is: de wekelijkse samenkomst van al de deelnemers (zo noemen wij onze cliënten) die meewerken in ons dagcentrum. De meesten van hen hebben een lichte, sommigen een matige verstandelijke beperking. Het is altijd weer een boeiende uitdaging om op die samenkomsten aan hen iets uit te leggen wat zij horen te weten en met hen in gesprek te gaan over iets wat hen of ons allen aanbelangt.

Ditmaal gaat het over iets dat zij binnenkort moeten ondertekenen: het nieuwe 'Protocol van begeleiding' en het nieuwe 'Charter collectieve rechten en plichten'. Gewichtige namen voor contractuele overeenkomsten, geregeld in een nieuw Besluit van de Vlaamse Regering, die 'de relatie tussen gebruiker en voorziening' (opnieuw) moet vastleggen.

Een tijd geleden hebben de deelnemers van het dagcentrum die dingen (die toen nog een andere naam hadden) al ondertekend. Maar nu vond de overheid dat er enkele wijzigingen nodig waren om het geheel 'coherenter' en 'consistenter' te maken, en aldus moet het hele wijzigingscircuit opnieuw op gang worden gebracht: uitwerken van de nieuwe teksten en contracten, bespreking binnen het team, bespreking op de gebruikersraad, bespreking op de groepsvergadering, opnieuw bespreking binnen het team, eventueel aanbrengen van kleine wijzigingen, bespreking en bekrachtiging op de Raad van Bestuur, bespreking met elke individuele deelnemer en/of

zijn vertegenwoordiger, de ondertekening door elk individu en - finaal - de opname van alle wijzigingen in het kwaliteitshandboek.

Iets dat 'de relatie tussen de gebruiker en de voorziening' als thema heeft: dat zou toch iedereen als belangrijk moeten aanvoelen? Toch is dat - met betrekking tot deze documenten - in de praktijk nauwelijks het geval: noch de deelnemers, noch mijn collega-teamleden, noch de leden van de Raad van Bestuur geven blijk van grote interesse voor dit nieuwe Vlaams Besluit. Hoe komt dat? In deze bijdrage poog ik daar een antwoord op te vinden.

"Maar nu vond de overheid dat er enkele wijzigingen nodig waren om het geheel 'coherenter' en 'consistenter' te maken, en aldus moet het hele wijzigingscircuit opnieuw op gang worden gebracht."

Zoals alle menselijke interactie steunen ook zorg en ondersteuning op wederkerigheid. Maar je hebt daar twee soorten van: wederkerigheid in enge en in brede zin. Wederkerigheid in enge zin kan worden vastgelegd in een schriftelijk contract. Twee partijen ondertekenen een overeenkomst waarbij ze vastleggen wat ze geven en wat ze ontvangen, en onder welke voorwaarden dat geschiedt. Wederkerigheid wordt hier begrepen als een voor-wat-hoort-wat evenwicht, een ruil van goederen of diensten die een bepaalde absolute waarde hebben, dus een waarde onafhankelijk van de personen die uitwisselen. Ik geef 'dit' (bijvoorbeeld x euro van mijn persoonsvolgend budget) en daar hoor ik 'dat' (bijvoorbeeld x aantal dagen georganiseerde dagbesteding) voor in de plaats te krijgen. Beide partijen worden verondersteld bij het opmaken en ondertekenen van het contract als gelijke partners aan dezelfde startlijn te staan en te weten en te begrijpen wat er allemaal aan voorwaarden en clausules in de overeenkomst is opgesomd.

Maar je hebt ook een andere vorm van wederkerigheid. De essentie - zeg maar 'de ziel' van zorg en ondersteuning in onze voorziening (en ik denk in de meeste voorzieningen) is gestoeld op een brede wederkerigheid. Die krijgt vorm in het samenleven en samenwerken, niet tussen twee partijen, maar tussen vele mensen doorheen de tijd. En die mensen kunnen betaald of niet betaald zijn, deelnemer of beroepskracht, binnen de muren van De Wroeter werken of erbuiten, familielid, vriend, buur, winkelklant of sympathisant zijn, meer of minder met een handicap of beperking door het leven gaan,... . Wat al deze mensen delen is dat ze verbonden zijn in een soort netwerk of in verschillende netwerken, en ieder doet dat op zijn of haar unieke wijze. Binnen zo'n netwerk staan niet de directe één-tot-één uitwisselingen centraal, maar eerder de indirecte velen-tot-velen uitwisselingen. Daarbij is het niet zo belangrijk wat en hoeveel je exact hebt gekregen, noch van wie precies wat afkomstig is. Het is evenmin

erg belangrijk wat, hoeveel en aan wie je precies hebt teruggegeven. Want Frederik bijvoorbeeld - een jongeman met autisme en een verstandelijke beperking, maar vooral met veel mogelijkheden en levenskracht - geeft voor de ondersteuning die wij hem geven zoveel meer terug dan de subsidie die hij met zijn aanwezigheid in

"Binnen dergelijke brede wederkerigheid wordt niemand uitgesloten en kan ieder bijdragen, ook degenen die door de samenleving als 'onproductief' aan de kant worden gezet."

ons dagcentrum genereert. Hij geeft wat hij kan en hij geeft wie hij is: het beste van zichzelf. En de dynamiek die dat op gang brengt weerkaatst veelvuldig: zijn vader Herman komt als vrijwilliger een handje toesteken in onze boerderijwinkel; hij wil iets terugdoen, "want jullie beseffen niet wat De Wroeter voor Frederik, voor mezelf als vader, voor mijn vrouw, voor ons gezin betekent". En met die woorden en die grote cadeau van vertrouwen geeft hij zoveel meer terug dan enkel 'dat handje hulp in de winkel'. En zo komt Herman in dat andere circuit terecht van vrijwilligers die ook een hechte groep zijn gaan vormen, die inspringen voor elkaar en solidair de taken (her)verdelen. Wanneer Albert, een andere vrijwilliger, door operatie en ziekte tijdelijk moet afhaken, draaien posities weer eens om: ook mensen zoals Frederik - met een levenslange beperking - zijn bezorgd om hem en werken mee, hoe beperkt ook, aan allerlei acties die Albert helpen met materiële aanpassingen. Zo kan Albert, met de opbrengst van het 'pasta-feest' een elektrische scooter kopen, waardoor hij mobiel blijft en zijn vrijwillig engagement kan verder zetten. En zo gaat die wederkerigheid eindeloos door: in elkaar verstrengelende cirkels van geven en ontvangen.

Zorg en ondersteuning in de ware zin van het woord zijn geen koopwaar of handelsproduct. Ondersteuning en zorg voor elkaar kunnen nooit

definitief en sluitend ‘geregeld’ worden in een contract of protocol. Zorg en ondersteuning volgen niet de simpele route van partij 1 naar partij 2 en weer terug. Het gaat eerder om een diffuus kluwen van giften onder veel verschillende vormen, dikwijls ook onrechtstreeks gegeven, tussen vele mensen overheen een ruime tijd. Echte wederkerigheid krijgt gestalte in deze vele grote en kleine uitwisselingen, die in een klimaat van vertrouwen gedijen en dat vertrouwen op hun beurt voeden en versterken. Binnen dergelijke brede wederkerigheid wordt niemand uitgesloten en kan ieder bijdragen, ook degenen die door de samenleving als ‘onproductief’ aan de kant worden gezet. Want zo iets fundamenteel als ‘vertrouwen geven’, dat kan iedereen, al vraagt dat soms een eenzijdige eerste (soms moeilijke) stap om het vliegwiel in beweging te krijgen.

Wat stellen we vast bij de aankoop van bijvoorbeeld een nieuwe wasmachine? Op de achterkant van het verkoopcontract staat een waslijst aan voorwaarden en bepalingen, meestal in kleine lettertjes. Die kleine lettertjes bieden een kader, vooral voor wanneer het misloopt, en geven enige houvast en bescherming zowel aan de koper als aan de verkoper. Het vraagt heel wat tijd en de nodige intellectuele vermogens om dat allemaal grondig te lezen en te begrijpen. Maar wie leest dat? Nagenoeg niemand. Dat komt omdat we er bij het afsluiten van een contract toch vooral vanuit gaan dat de verkoper geen slechte bedoelingen heeft en een faire deal, gebaseerd op wederzijds voordeel, op het oog heeft. Wij gaan ervan uit dat de wasmachine zal marcheren zoals het hoort, en de verkoper gaat ervan uit dat wij de overeengekomen prijs correct zullen betalen. We hechten zelfs meer belang aan dit – bijna evidente – wederzijds vertrouwen (dat kan geschaad worden) dan aan de formele voorwaarden van het contract. In alle soorten relaties - van heel persoonlijke tot strikt commerciële - is en blijft vertrouwen de basis van elke goede overeenkomst.

In het voorbeeld hierboven gaat het over de aankoop van een wasmachine, een materieel goed. De sociale afstand tussen de partijen

is daarbij relatief groot. Hoe groter die afstand, hoe belangrijker het meetbare evenwicht in het contract, en de tegenprestatie zal vrijwel direct verwacht worden. Maar op de achtergrond zal het aspect 'vertrouwen' altijd meespelen. Wanneer het de ondersteuning van mensen met een verstandelijke beperking betreft, dan gaat het niet over materiële zaken maar over diepmenselijke aangelegenheden. Vertrouwen en brede wederkerigheid zullen daarbij helemaal op de voorgrond komen.

Over dat vertrouwen, over dat roulerend gebeuren van geven en ontvangen tussen vele mensen en de betekenis daarvan in hun leven, zoals in het verhaal van Frederik, Herman en Albert, daarover gaat het in dit besluit van de Vlaamse Regering niet. Niet verwonderlijk dus dat het nieuwe protocol en het nieuwe charter op weinig enthousiasme worden onthaald. Want het is niet via dat stukje papier, via die 18 bladzijden bepalingen en artikelen, dat de echte 'relatie tussen voorziening en gebruiker' tot stand komt.

*"En is dat nu net niet het probleem?
Dat in onze samenleving heel veel zaken die op de
achtergrond thuishoren
zich meer en meer opdringen naar de voorgrond"*

Iedereen weet wel dat de tendens naar toenemende formalisering en juridisering ook is ingegeven door de bekommernis voor de rechtspositie van de cliënt, dus door de vrees voor het paternalisme-spook dat men - begrijpelijk - niet graag achter de hoek opnieuw wil zien opduiken. Men wil de kwaliteit van de verleende zorg niet enkel laten afhangen van toevallig al dan niet aanwezig mededogen. Men wil garanties voor een correcte zorgverlening, met een evenwicht tussen rechten en plichten. Maar een volgende stap is dan dat deze garanties allemaal op papier moeten staan: duidelijk (voor mensen die gestudeerd hebben tenminste), juridisch sluitend, afdwingbaar, het liefst meetbaar, zo volledig mogelijk, door elk individu ondertekend, en om de zoveel tijd weer aangepast.

Is al dat instrumentalisme niet een beetje doorgeslagen? Want als de wederkerigheid eindigt of beperkt blijft tot een aantal formele componenten (het ondertekende contract), dan wordt dit nieuwe Vlaams Besluit een zoveelste lege doos. Ondanks de roep om deregulering gaat er de laatste decennia ook in onze sector ondraaglijk veel aandacht, (vergader)tijd en energie naar omhulsels, kaders, naar de formele aspecten van de zorg. Hoe meer wij daarmee bezig moeten zijn, hoe meer wij 'afgeleid' worden, en hoe minder tijd er rest voor de echte brede wederkerigheid, voor de concrete, voelbare zorg voor elkaar.

Als Frederik bij de Wroeter wil komen werken en we samen scheep willen gaan voor een langere tijd, dan denken we niet op de eerste plaats aan een juridische verbintenis, maar aan een menselijke verbinding, een verbond, gebaseerd op wederzijds vertrouwen. En het geschreven contract speelt dan maar een erg bijkomstige, perifere rol: een formeel kader op de achtergrond. En is dat nu net niet het probleem? Dat in onze samenleving heel veel zaken die op de achtergrond thuishoren zich meer en meer opdringen naar de voorgrond. Dat ze het centrum gaan bezetten en daar de plaats gaan innemen van wat echt belangrijk is. En dat we onze verhoudingen meer en meer dienen te regelen alsof het om de verkoop van een wasmachine gaat. Het mensbeeld dat

achter die beheersings- en koopmansmentaliteit schuilt is de volgende: wij zijn allemaal vrije, gelijke, rationele, onafhankelijke individuen die op de eerste plaats ons eigen voordeel nastreven. Zo komen we als rivalen tegenover elkaar te staan. En daarom hebben we dan weer allerlei garantieregelingen nodig die we in een contract gieten, dat ons tegen de andere moet beschermen en zo ons persoonlijk voordeel moet waarborgen.

"Aan dergelijke cultuur van vertrouwen en brede wederkerigheid heeft niet enkel onze voorziening nood, maar de ganse hedendaagse samenleving."

Dat is de nieuwe paradox: men wil kwetsbare mensen beschermen, maar men gebruikt daarvoor het soort instrumenten die bijdragen tot hun uitsluiting. En door al onze maatschappelijke verhoudingen toenemend te modelleren naar het beeld van de rationeel handelende homo economicus, wordt hun uitsluiting alleen maar versterkt.

Mensen met een verstandelijke beperking zijn geen 'partij' in een onderhandeling over een contract, een protocol of een charter van 18 bladzijden. Los je dat op door deze partij te versterken, te 'empoweren', of door hun zogenaamde 'vertegenwoordigers' een stem in hun plaats te geven? Dat is maar één (beperkt) deel van het antwoord. Wanneer we mensen met een verstandelijke beperking een echte, volwaardige plaats willen geven in onze samenleving, dan moeten we bouwen aan ander soorten overeenkomsten. Dan moeten we verbanden, verbindingen, samenwerkingsmodellen, verbonden maken waar vertrouwen en brede wederkerigheid de hoofdtoon voeren. Want dat zijn modellen waar Frederik en zovele andere kwetsbare medeburgers zelf (en niet enkel hun vertegenwoordigers) volwaardig aan kunnen participeren. Waar ze niet gereduceerd worden tot passieve recipiënten van zorg, maar actief in gevende posities

kunnen staan. Hun bijdrage daaraan kan zelfs centraal staan in het mee versterken van een algemeen vertrouwensklimaat dat tot in de verste hoeken van onze organisatie kan doordringen. Aan dergelijke cultuur van vertrouwen en brede wederkerigheid heeft niet enkel onze voorziening nood, maar de ganse hedendaagse samenleving. Want wanneer we onbevangen kijken, dan weten we dat mensen niet op de eerste plaats atomaire, onafhankelijke individuen zijn, maar sociale wezens, die het belang van anderen kunnen en willen meenemen in het eigen belang. En daar nog wel bij varen ook. Dan weten we ook dat het eigenlijke samenleven tussen mensen vooral steunt op niet-materiële en niet-meetbare uitwisselingen die rouleren in een bedding van vertrouwen, van respect en mededogen.

Die groepsvergadering van overmorgen met de uitleg over Charter en Protocol zal dus vooral bondig moeten zijn. En met heel veel tijd voor vragen, opmerkingen en bedenkingen, dikwijls naast de kwestie, over wat hen bezig houdt en zo... en die daarom zoveel belangrijker zijn! Zo wordt de 'uitleg' hopelijk 'een gesprek'. En kunnen we het ondertussen nog wat 'wederkerig' gezellig maken met de koffie die Jules vanmorgen heeft gezet en een stuk taart waar Frederik met veel zorg de blauwe besjes op heeft gedrapeerd. Want het is toch vooral daar dat de echte 'relatie tussen voorziening en gebruiker' groeit en bloeit, en onzichtbaar - maar zoveel meer voelbaar - wordt 'neergeschreven' in het verbond dat ons bijeenhoudt en ons samen sterker maakt.

DANK

voor de giften die we van onze
schenkers ontvingen!

Oikonde Leuven v.z.w. ontvangt op jaarbasis heel wat giften. Met deze schenkingen investeren we in (verbouw)projecten en in heel wat vaste onderhouds-, ondersteunings- of veiligheidswerken.

We zijn er van overtuigd dat in de Oikonde huizen de volgende jaren nog prachtige woonverhalen zullen geschreven worden.

Mogen we vragen uw giften over te maken op:

BE48 7775 9641 9027

Oikonde Leuven

Tiensevest 17

3010 Kessel-Lo

Voor giften, die op jaarbasis 40 euro of meer bedragen,
zorgen wij voor een fiscaal attest.

Zie www.oikondeleuven.be vervolgens 'giften'.